

KAZALO

UVOD	5
1. KONCEPT ČLOVEKOVE VARNOSTI	11
1.1 Različice koncepta človekove varnosti	12
1.1.1 Nekatere akademske definicije	12
1.1.2 Pristop Razvojnega programa Združenih narodov (UNDP)	14
1.1.3 Agenda človekove varnosti v okviru OZN	16
1.1.4 Pristop Kanade in Mreže za človekovo varnost	19
1.1.5 Pristop Japonske in Komisije za človekovo varnost.....	21
1.1.6 Tajski pristop k človekovi varnosti	24
1.2 Primerjava pristopov k človekovi varnosti	24
1.2.1 Vprašanje referenčnega objekta	24
1.2.2 Vrednote človekove varnosti.....	25
1.2.3 Grožnje človekovi varnosti.....	26
1.2.4 Sredstva za zagotavljanje človekove varnosti.....	27
<i>Trajnostni človekov razvoj in drugi preprečevalni ukrepi za</i> <i>zagotavljanje človekove varnosti.....</i>	28
<i>Kurativni ukrepi za zagotavljanje človekove varnosti</i>	34
1.2.5 »Ožji« in »širši« pristopi k človekovi varnosti	34
1.3 Primerjava koncepta človekove varnosti in tradicionalnega koncepta nacionalne varnosti.....	34
1.4 Nastanek koncepta človekove varnosti.....	38
1.4.1 Pojav koncepta človekove varnosti po koncu hladne vojne	38
1.4.2 Vprašanje novosti v konceptu človekove varnosti	44
1.5 Vpliv konteksta na pristope k človekovi varnosti in definicija koncepta	51
1.5.1 Kontekst nastanka in problematičnost različice Razvojnega programa OZN.....	51
1.5.2 Kontekst nastanka kanadskega pristopa k človekovi varnosti	52
1.5.3 Azijski kontekst in človekova varnost	54
1.5.4 Kontekstualno specifična uporaba pojma človekova varnost.....	55
1.5.5 Definicija koncepta človekove varnosti.....	56
1.6 Nova paradigma človekove varnosti	57
1.6.1 Problem koherentnosti koncepta človekove varnosti	60

2. UVELJAVLJANJE ČLOVEKOVE VARNOSTI V PRAKSI	63
2.1 Pojav človekove varnosti v regionalnih okvirjih.....	63
2.1.1 Človekova varnost v okviru Organizacije ameriških držav	63
2.1.2 Človekova varnost v okviru Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi	64
2.1.3 Človekova varnost v okviru Evropske unije	64
2.1.4 Skupina G7/G8 in človekova varnost	65
2.1.5 Vloga NATO po letu 1990 in človekova varnost.....	65
2.2 Kanadska zunanja politika za človekovo varnost	66
2.2.1 Kanadski program za človekovo varnost	67
2.2.2 Kanadska diplomatska praksa in sodelovanje za človekovo varnost.....	70
2.3 Delovanje mreže za človekovo varnost.....	71
2.4 Japonska prizadevanja za človekovo varnost.....	75
2.5 Komisija za človekovo varnost.....	76
2.6 Človekova varnost v okviru OZN	77
2.6.1 Sklad OZN za človekovo varnost.....	78
2.6.2 Posvetovalni odbor za človekovo varnost.....	79
2.6.3 Enota za človekovo varnost.....	79
 3. VREDNOTENJE KONCEPTA ČLOVEKOVE VARNOSTI	81
3.1 Kritika širjenja koncepta varnosti in človekove varnosti.....	81
3.2 Argumenti za širjenje koncepta varnosti ter za človekovo varnost	82
 ZAKLJUČEK	85
 SEZNAM VIROV.....	89
 STVARNO IN IMENSKO KAZALO	101

UVOD

Koncept človekove varnosti (*human security*) je relativno nov v mednarodni skupnosti, čeprav so elementi človekove varnosti bili predmet razmišljanja že odkar so se filozofi in vladarji (politiki) ukvarjali z družbenimi vprašanji. Resnična novost morda leži v tem, da se je začelo na drugačen način, predvsem bolj sintetično, obravnavati celotno predmetno področje varnosti. Drugače povedano, koncept varnosti nacionalnih držav (*security of nation states*) se je sčasoma razvil tudi v koncept človekove varnosti. K temu so pripomogle spremembe v posameznih družbah, organiziranih v državah, in spremembe v okolju, ki je te države obkrožalo.

Odnos med državo in posameznikom se je v zgodovini neprestano spreminjal. Sčasoma je pojmovanje suverenosti boga nad vesoljem (od zgoraj navzdol) zamenjalo pojmovanje suverenosti ljudi v državah (od spodaj navzgor). V resnici je proces obstal nekje na pol poti, kjer se je vertikalni odnos »od boga dane oblasti do podložnikov« skozi zgodovino spremenil v bolj horizontalni odnos »od ljudi postavljene oblasti« in upravljanja družbenih razmerij z mešanico javnih in zasebnih akterjev. Svojo vlogo je odigrala tudi ekonomija in njeni protagonisti multinacionalke, ki so pravzaprav gonilna sila globalizacije. Po drugi strani pa so del globalizacijskih procesov postala tudi družbena gibanja (za drugačno globalizacijo), ki sicer predstavljajo nasprotje prizadevanjem za ekonomsko globalizacijo. Civilna družba na eni in gospodarski subjekti na drugi strani so začeli vplivati na ravnanje vlad. Svet se je spremenil. To je na nacionalni ravni in posledično na mednarodni ravni povzročilo drugačno razumevanje držav, njihovih mednarodnih mej, avtonomnosti nacionalne jurisdikcije in njenega odnosa do mednarodnega prava. Lahko bi rekli, da se je na nacionalni in na mednarodni ravni optika pogleda na stanje stvari preusmerila od državocentričnega v antropocentrični pogled.

Svoje je doprinesel tudi razvoj človekovih pravic. Danes, po vzoru na geslo francoske revolucije (1789), priljubljeno govorimo o treh generacijah človekovih pravic, ki predstavljajo (1.) svobodo (državlanske in politične pravice), (2.) enakost (ekonomske, socialne in kulturne pravice) ter (3.) bratstvo (solidarnostne pravice). Včasih jih delimo tudi na individualne in kolektivne (narodne, manjšinske ipd.) človekove pravice. Če k temu prištejemo okolijsko problematiko, bi človekove pravice lahko tudi sistematizirali kot: (1.) politični, ekonomski in demokratični razvoj; (2.) pravice političnih in kulturnih skupnosti (narodi

in manjšine); (3.) preprečitev zlorabe – pretirane uporabe naravnih virov in trajnostni razvoj okolja. Že pred koncem hladne vojne (okoli leta 1990) so minimalni standardi človekovih pravic zadevali vso mednarodno skupnost, ne le zgolj nacionalnih držav. Toda, če se je po padcu komunističnih režimov v Vzhodnem bloku preusmerila pozornost na svobodo, se je dobrih deset let kasneje, po padcu Svetovnega trgovskega centra v New Yorku (2001), ponovno preusmerila na varnost. Včasih tudi na račun človekovih pravic, čeprav je najbrž res, da brez njih ni varnosti. Človekov razvoj ni nikoli premočrna zadeva.

V začetku 80-ih let prejšnjega stoletja je zaradi dolžniške krize začasno zamrla ideja neuvršenih držav o Novi mednarodni gospodarski ureditvi. Toda preživela je ideja o pravici do razvoja iz tako imenovane Tretje generacije človekovih pravic. Razvoj je potreben tako človeštvu kot človeku. Nerazvoj ne pomeni le stagnacije, temveč tudi počasen propad družb in posameznika. Človekov razvoj lahko merimo tudi z Indeksom človekovega razvoja. Po izpolnitvi zahteve po odsotnosti nasilja, torej po miru, ga sestavljajo predvsem: (1.) pravica do obstoja (zadovoljitev temeljnih potreb - *basic needs*, kot so nedotakljivost življenja, telesa in lastnine, zagotovljena prehrana in zdravje); (2.) pravica do razvoja (dostop do dela, zaslužka in izobraževanja); (3.) kakovost bivanja (primerna nastanitev in zdravo okolje); in (4.) kakovost življenja (nediskriminacija in politična participacija).

Padeč berlinskega zidu (1989) je po eni strani odpravil strahove o eventualnem jedrskem spopadu obeh supersil, po drugi strani pa je dvignil pričakovanja o povečani svobodi za posameznika in za skupine (samoodločba). Kmalu pa so postale tudi oprijemljivejše nekatere stare in nekatere nove grožnje človeštvu, ki jih vsaka država sama zase ni mogla reševati. Vprašanje okolja in miru, tudi (ekonomskega in družbenega) razvoja, cilji in vrednote posameznih družb vse bolj postajajo zadeva mednarodnega upravljanja (svetovne politike) in vse manj mednarodnih (klasičnih meddržavnih) odnosov.

Koncept človekove varnosti se je začel intenzivno uveljavljati v znanosti in politični praksi po koncu hladne vojne. Leta 1990 je Program Združenih narodov za razvoj (UNDP) objavil svoje prvo Poročilo o človekovem razvoju (*Human Development Report*), iz česar je med drugim izšel Indeks človekovih svoboščin (*Human Freedom Index*), ki je povezoval kategorije, kot so: izobrazba, zdravje in politične svoboščine. Tudi s tem so se povezale človekove pravice in razvoj tako, da so človekove pravice postale predpogoj za razvoj posamezne družbe in posledično človeštva. V svojem poročilu leta 1991 je UNDP že definiral človekovo varnost kot osvobojenost od strahu in potreb (*freedom from fear & want*), kar v bistvu ustreza zahtevam po zadovoljevanju osnovnih potreb (*basic needs*), ki jih poznamo iz ideje o Novi mednarodni gospodarski ureditvi in na tej osnovi razglašenim razvojnim dekadam ZN. Le da je bil prenovljen koncept bolj povezan z osebno varnostjo, predvsem pred domačimi oblastmi. Implicitno je ponovil staro vprašanje, da države resda ščitijo (varujejo) posameznike – toda pred kom? Poročilo iz leta 1994, ki je ozavestilo in vzpostavilo drugačen pogled na sodobno

varnost, pa že našteva sedem kategorij, ki se pozneje širijo in danes obsegajo vsaj naslednja področja človekove varnosti: (1.) ekonomsko (revščina, brezdomstvo); (2.) finančno (zaposlitev, preživljanje); (3.) prehrabno (lakota); (4.) zdravstveno (bolezni, slaba zdravstvena oskrba); (5.) okolijsko (degradacija, onesnaževanje, naravne katastrofe); (6.) osebno (fizično nasilje, kriminal, prometne nesreče) (7.) spolno (enakopravnost žensk, pedofilija); (8.) skupnostno (diskriminacija, zatiranje, dezintegracija); in (9.) politično (represija, mučenje, izginotja, kršitev človekovih pravic). Človekova varnost je s tem postala presek diskurza o človekovih pravicah, razvoju in varnosti. Gre za koncept celostne varnosti, ki je med seboj v povezavi in se vrti v krogu: na primer zdravstvena varnost ni mogoča brez odprave revščine, revščina povzroča nasilje, nasilje onemogoča razvoj itn.

Vendar konec hladne vojne ni le prinesel osvobojenosti od strahu pred jedrskim spopadom in konec meddržavnih spopadov v funkciji blokovske konfrontacije (nadomestne vojne – *proxy wars*). Prinesel je tudi povečanje števila znotrajdržavnih oboroženih spopadov, kjer je število žrtev med civilisti skokovito naraslo. Zato je Poročilo o človekovem razvoju iz leta 1999 opozorilo na nove varnostne dileme. V nemednarodnih spopadih je do 90 % žrtev civilistov, ki so bili žrtve predvsem osebnega in lahkega orožja, po koncu spopadov pa protipehotnih min. Poleg tega pa je postalo jasno, da nedržavni akterji ne spoštujejo in tudi niso vezani k spoštovanju mednarodnega prava oboroženih spopadov.

Predvsem zaradi vojne v Ruandi (1990-1994) in še zlasti v Bosni in Hercegovini (1992-1995) se je začela razvijati misel, da se žrtve lahko zaščitijo z uporabo sile s strani mednarodne skupnosti. Leta 2004 so v poročilu Varnejši svet: naša skupna odgovornost (*A more Secure World: Our Shared Responsibility*, 2004) zapisali, da lahko Varnostni svet ZN v skladu z nastajajočo normo kolektivne mednarodne odgovornosti vedno odobri vojaško akcijo za zaščito ljudi, če meni, da situacija predstavlja grožnjo mednarodnemu miru in varnosti. Pri odobritvi vojaške sile naj bi se upošteval tudi kriterij resnosti grožnje človekovi ali državni varnosti. Takšne grožnje predstavljajo genocid, množični poboji, etnično čiščenje ali kršenje mednarodnega humanitarnega prava. Poleg seveda štirih pogojev, ki morajo tudi biti izpolnjeni: (1.) pravi namen (zaustavitev grožnje); (2.) zadnja možnost (izčrpanje sredstev mirnega reševanja sporov); (3.) sorazmernost (pri uporabi sile); in (4.) uravnoteženost posledic (ali bo vojaška akcija odpravila grožnjo). Razmišlja se torej, da bi se iz načela absolutne prepovedi intervencije, ki se je krepila od vestfalskega miru leta 1648 naprej, razvil institut humanitarne intervencije (dolžnost zaščite), ki v zgodovini pravzaprav nikoli ni povsem zamrl. Vendar slej ko prej ostaja odprto vprašanje kriterijev in odločevalcev, še zlasti, ker se implementacija koncepta človekove varnosti zlorablja na državnem nivoju za oborožene intervencije (na primer Kosovo 1999 in Irak 2003).

Koncept človekove varnosti lahko pojmuje tudi kot nekakšno širše pojmovanje varnostnega koncepta. Ozko pojmovanje varnosti na mednarodnem nivoju pomeni ukvarjati se s sistemom kolektivne varnosti in z organiziranim kriminalom

(terorizem, opojne droge itn.), na nacionalnem nivoju z vojaško varnostjo in s kriminalom ter na nivoju posameznika s pravno državo. Široko pojmovanje varnosti pa na mednarodnem nivoju pomeni ukvarjati se tudi z ekonomskimi in okolijskimi vprašanji, na nacionalnem nivoju tudi z vprašanjem virov (energetskih, človeških itn.) ter na nivoju posameznika tudi s človekovo varnostjo.

Človekova varnost je torej osebna varnost pred nasiljem (*violence*) ali škodo (*harm*) in dostop do osnovnih življenjskih potrebščin. Sem sodi tudi zaščita posameznika pred kriminalom in terorizmom (še zlasti pred organiziranim kriminalom, to je trgovino z belim blagom, opojnimi drogami in orožjem – od osebnega do jedrskega), nalezljivimi boleznimi, politično in drugo korupcijo, množičnimi migracijami itn. Domnevno avtor skovanke (Lincoln Chen) je menil, da »strokovni izraz človekova varnost usmerja koncept varnosti k preživetju, dobrobiti in svobodi ljudi. Človekova varnost je cilj, končni smisel vseh varnostnih prizadevanj. Druge oblike varnosti, na primer vojaška, niso končni cilj. Druge oblike varnosti so lahko le sredstva za končni cilj, ki ga predstavlja človekova varnost.«

Poseben problem je implementacija koncepta človekove varnosti v praksi. Za to bi potrebovali sodelovanje mednarodnih, vladnih in nevladnih organizacij pri preventivni diplomaciji, humanitarnih, okolijskih in drugih nevladnih organizacij ter ne nazadnje držav na mednarodni ravni ter s civilno družbo, regionalnimi in lokalnimi oblastmi na subnacionalni ravni. Implementacija zahteva restrukturovanje mednarodnega sistema (finančnega, trgovinskega itn.), spremenjeno vlogo in pojmovanje držav oziroma suverenosti ter spremenjeno vlogo ljudi oziroma posameznika pri odločanju na nacionalnem (oblast) in vključevanje na mednarodnem nivoju (kampanje civilne družbe v humanitarne namene).

Danes človekova varnost ni kaj več kot koncept in še ta je predmet nekaterih kritik. Posmehljivo se trdi, da je vseobsegajoč in ščiti posameznika pred vsem, razen pred samim seboj. Mnogi bi si želeli še naprej razlikovati med mehko in trdo varnostjo (*soft vs. hard security*), četudi je pojem človekovega dostojanstva – in varnost je del tega – nedeljiv. Toda, če je človekova varnost še tako slabo razdelan koncept, to samo pomeni, da ga je potrebno razvijati. Z razvijanjem tega koncepta se razvijajo človekove pravice. Človekova varnost bi morala biti pravica, človekova pravica tretje generacije in temeljna človekova pravica. In prav je, da države spregovorijo tako o varnosti kot o človekovih pravicah.

Pomemben pogled na človekovo varnost se je razvil v Kanadi s strani vlade in nekaterih akademikov. Kanadska vlada je na tej ideji zgradila svojo zunanjepolitično prioriteto, dala pa je tudi pobudo za ustanovitev Mreže za človekovo varnost. Raziskovalno agendo človekove varnosti so spodbudile tudi številne okrogle mize in seminarji, ki sta jih organizirali Mreža za človekovo varnost in Komisija za človekovo varnost. Vprašanja človekove varnosti so se pojavila na dnevnem redu Organizacije združenih narodov (OZN), prav tako pa tudi na dnevnih redih in v političnih razpravah drugih mednarodnih in regionalnih organizacij oziroma združenj, na primer G7/G8, Afriške unije, ASEAN in Evropske unije. Vedno

več vlad (na primer Japonska, Tajska itn.) in nevladnih organizacij je človekovo varnost vključilo v programe in politične prioritete. Mediji so se začeli vedno bolj posvečati temam in problemom, v katerih se je odražala visoka prizadetost in ogroženost posameznikov. Različne stroke in vede so se vključile v razpravo o vidikih ogrožanja in načinih zagotavljanja individualne varnosti.

Koncept človekove varnosti je prinesel številne novosti v odnosu do tradicionalnega koncepta (nacionalne) varnosti, kar se še zlasti nanaša na posameznika kot temeljni referenčni objekt varnosti za razliko od države. Preko koncepta človekove varnosti se je varnost tesno povezala tudi s konceptom trajnostnega človekovega razvoja. Poleg tega ne moremo govoriti o enem pristopu k človekovi varnosti, ampak o več dokaj dodelanih pristopih na znanstveno-konceptualni ravni in v praksi. Med temi pristopi obstajajo številne podobnosti, vendar pa tudi nekatere razlike. Kontekst oblikovanja koncepta ali politike človekove varnosti je tisti faktor, ki je še najbolj vplival na razlike med pristopi.

Knjiga se najprej osredotoča na koncept človekove varnosti in njegove številne različice. Temu sledijo primerjava relevantnih različic koncepta, identifikacija razlik s tradicionalnim konceptom varnosti, izpostavitve povezanosti s konceptom trajnostnega človekovega razvoja in identifikacija različnih kontekstov, ki so pogojevali nastanek različnih konceptov človekove varnosti. Glavni empirični cilj knjige pa je proučiti ključne načine uveljavljanja koncepta človekove varnosti v praksi. V zaključku so izpostavljene tudi nekatere ključne dileme, ki se pojavljajo hkrati s samim konceptom človekove varnosti. Dileme se nanašajo na (pre)veliko širino koncepta človekove varnosti, kar v nekem smislu ogroža njegovo koherentnost, nezadostno uravnoteženje človekovih pravic in varnosti v okviru koncepta človekove varnosti, napačno prepričanje, da je koncept človekove varnosti nekaj povsem novega itd.

Namen te knjige je postaviti teoretične in empirične okvire za poglobljeno in intenzivno razpravo o človekovi varnosti v Republiki Sloveniji. Slovenija je sicer stabilna država, vendar pa se vedno pogosteje sooča z izzivom odgovarjanja na pereče situacije, v katerih je človekova varnost eklatantno ogrožena. Boljše razumevanje koncepta človekove varnosti bi moralo prispevati k bolj premišljenemu in usmerjenemu odzivanju. Sekundarni namen te knjige pa je tudi približati fenomen sodobne človekove varnosti tistim znanstvenim disciplinam in strokam, ki se primarno ne ukvarjajo z varnostjo. Proučevani koncept namreč predstavlja ključno vstopno točko na varnostno področje za številne discipline, ki svojo ključno pozornost usmerjajo drugam.

1. KONCEPT ČLOVEKOVE VARNOSTI

Med hladno vojno je meddržavno nasilje predstavljalo ključni problem. Veljalo je klasično, vojaško razumevanje varnosti. Nacionalne in mednarodne zadeve so bile podrejene blokovski konfrontaciji (Lodgaard, 2000: 2). Ko je konec spopada med Vzhodom in Zahodom prinesel spremembe v varnostnem okolju, so se pojavile tudi spremembe v varnostni agendi (Renner, 1999: 163-64). Vprašanja neenakosti in revščine so bila vključena v pojmovanje nacionalnih, regionalnih in globalnih varnostnih groženj. Že ob koncu 80. let prejšnjega stoletja je v razvojnih krogih dozorelo razmišljanje, da pravičen razvoj izkorenini številne družbenopolitične pogoje, ki ogrožajo mir in da je mir potrebna osnova za razvoj (Ball, 2001). Raslo je soglasje o tem, da so grožnje zaradi revščine in pomanjkanja razvoja, kršenja človekovih pravic, bolezni ter okoljskih katastrof, pomembnejše od tradicionalnih groženj miru in varnosti ter vprašanj o zadrževanju sovražnika (Nef, 1999). Obstajala je podlaga za združevanje razvojne in varnostne paradigme, klasična definicija varnosti pa ni več zadostovala (Lodgaard, 2000: 2; Ball, 2001). V razvojne in varnostne politike se je tako vedno bolj vključila človeška dimenzija. Fokus varnosti se je preusmeril na zaščito ljudi in skupin ljudi pred grožnjami njihovemu preživetju. Poleg zmanjšane medblokovske nevarnosti so h krepitvi človeške dimenzije varnosti prispevali še:

- krepitev pomena človekovih pravic in svoboščin,
- naraščanje števila konfliktnih območij, v katerih je bilo prizadetih veliko število ljudi (humanitarne krize),
- vedno večje zavedanje pomena človekovega življenja, blagostanja ipd.

V prvi polovici 90. let prejšnjega stoletja se je začel razvijati sodobni koncept človekove varnosti. Izjemno pomemben pristop k človekovi varnosti je leta 1994 zastavil Mahbub ul Haq s sodelavci v Poročilu o človekovem razvoju (*Human Development Report*). Definicija človekove varnosti v skladu s pristopom poročila je danes najbolj citirana in predstavlja »najbolj avtoritativno« oblikovanje tega strokovnega pojma (Cockell v Paris, 2001: 90). Drugo pomembno perspektivo človekove varnosti so razvili kanadska vlada in nekateri kanadski akademiki. Kanadska vlada je na tej ideji zgradila svojo zunanjepolitično prioriteto, dala pa je tudi pobudo za ustanovitev Mreže za človekovo varnost (Bajpai, 2000: 7-8; Oberleitner, 2002: 1). Raziskovalno agendo človekove varnosti so spodbudile tudi številne okrogle mize in seminarji, ki sta jih organizirali Mreža za človekovo varnost in Komisija za človekovo varnost.

Vprašanja človekove varnosti so se pojavila na dnevnem redu Organizacije združenih narodov (OZN), prav tako pa tudi na dnevnih redih in v političnih debatah drugih medvladnih in regionalnih organizacij, na primer G7/G8 (*Group of Seven/Eight*), Afriške unije, ASEAN (*Association of South East Asian Nations - Zveza držav jugovzhodne Azije*) in Evropske unije. Vedno več vlad in nevladnih organizacij je človekovo varnost vključilo v programe in politične prioritete. Človekova varnost je prišla v ospredje tudi po zaslugi zanimanja mnogih analitikov mednarodnih organizacij, mednarodnega razvoja in konfliktov. Številni akademiki so vključili koncept v svojo raziskovalno dejavnost (Hampson in Hay, 2002: 2-3; OCHA, 2006a).

V nadaljevanju predstavljamo nekatere najpomembnejše akademske različice koncepta človekove varnosti, razumevanje koncepta v okviru OZN, kanadsko razumevanje in pa razumevanje s strani Japonske in Tajske. Gre za konceptualno razdelane in vsebinsko dobro utemeljene pristope, ki so si med seboj bolj ali manj podobni.

1.1 RAZLIČICE KONCEPTA ČLOVEKOVE VARNOSTI

1.1.1 Nekatere akademske definicije

Lincoln Chen, ki je oblikoval izraz človekova varnost (*human security*), trdi, da strokovni izraz človekova varnost usmerja koncept varnosti k preživetju, dobroti in svobodi ljudi. Človekova varnost je cilj, končni smisel vseh varnostnih prizadevanj. Druge oblike varnosti, na primer vojaška, niso končni cilji, temveč so lahko le sredstva za končni cilj, ki ga predstavlja človekova varnost (Bajpai, 2000: 7-8; Harvard Program on Humanitarian Policy and Conflict Research, 2001). Chen navaja zaščito (*protection*), podporo (*promotion*) in preprečevanje (*prevention*) kot ključne tri strategije za zagotavljanje človekove varnosti. Ob skrajni ogroženosti so potrebni ukrepi pomoči, vzpostavitev varnostnih mrež, posredovanje mirovnih sil ipd. Ob dolgotrajni ogroženosti je nujna odprava revščine in pospeševanje razvoja. Za zaščito vzpostavljene človekove varnosti pa je treba vzpostaviti režime in opozarjati na prihodnje grožnje. Preventivni ukrepi obsegajo posredovanje informacij, diplomatske ukrepe in sankcije (Chen v Acharya in Acharya, 2001: 6).

Za Kantija Bajpajja (2000: 40, 48) se človekova varnost nanaša na zaščito osebne varnosti (*personal safety*) in svobode (*individual freedom*) pred neposrednim in posrednim nasiljem. Kot sredstva za zaščito varnosti navaja pospeševanje človekovega razvoja in dobro vladanje, norme na različnih področjih človekove varnosti, po potrebi pa tudi uporabo kolektivnih sankcij ali sile. Za zaščito je potrebno (so)delovanje držav, mednarodnih in nevladnih organizacij in drugih skupin civilne družbe. Ustanove morajo biti demokratične in predstavniške. K

neposrednemu nasilju oziroma grožnjam šteje nasilje, suženjstvo, trgovino z belim blagom, droge, diskriminacijo, mednarodne spopade, različno orožje idr. Posredne grožnje pa so na primer pomanjkanje, nerazvitost, bolezni, degradacija okolja in preseljenost prebivalcev.

Astri Suhrke (1999: 271-273) kot glavno značilnost človekove ogroženosti (*human insecurity*) navaja skrajno ranljivost v ekonomskem ali fizičnem smislu. Zato so potrebne zaščitne politike za najbolj ranljive dele prebivalstva. Navaja tri kategorije skrajno ranljivega prebivalstva:

- žrtve vojne ali znotrajdržavnih spopadov,
- osebe, ki živijo blizu ravni obstanka in se nahajajo na robu družbeno-ekonomske katastrofe,
- žrtve naravnih nesreč.

Kot ukrep za zmanjšanje ranljivosti predlaga politike, združene v režim človekove varnosti. Deli tega sistema že obstajajo, na primer mednarodni begunski režim. Dodatno je potrebno okrepiti mednarodni humanitarni režim in razviti norme na področju človekove varnosti.

Caroline Thomas (Thomas in Wilkin, 1999) pravi, da človekova varnost predstavlja »*pogoj bivanja*, v katerem so zadovoljene temeljne materialne potrebe in v katerem se realizira človekovo dostojanstvo, vključno s pomembnim sodelovanjem v življenju skupnosti. Za človekovo varnost je značilna nedeljivost, neka skupina si ne more prizadevati zanjo na račun druge skupine« (Harvard Program on Humanitarian Policy and Conflict Research, 2001).

B. Møller (v skladu z delitvijo nasilja po J. Galtungu) razlikuje neposredno in strukturno nasilje kot grožnjo človekovi varnosti. Strukturne grožnje deli v štiri podkategorije:

- nenasilne grožnje človekovi varnosti s strani države, kot so kršitve človekovih pravic,
- strukturno nasilje ene družbene skupine proti drugi (na primer med Judi in Palestinci, splošno zatiranje žensk ipd.),
- strukturno nasilje globalnega reda v obliki »imperializma« in »odnosov center-periferija«, ki proizvajata relativno prikrajšanje držav v razvoju,
- grožnje s strani narave (Møller, 2000: 29-30).

Jorge Nef je združil razsežnosti človekove varnosti in predlagal klasifikacijo na osnovi analize elementov svetovnega sistema, ki so: ekologija/okolje, ekonomija, družba, država (*polity*) in kultura (King in Murray, 2001/02: 591). V klasifikaciji je prva razsežnost okolijska, osebna in fizična varnost, ki je pravica posameznikov in skupnosti do ohranjanja njihovega življenja, zdravja in bivanja v trajnostno varnem okolju. Okolijske grožnje so krčenje gozdov, tanjšanje ozonske plasti, onesnaževanje ozračja in pojav kislega dežja, onesnaženje in prekomerna poraba vode, degradacija tal, uničevanje oceanov, nalezljive bolezni,

grožnje genetski raznovrstnosti, grožnje tehnologij zelene revolucije,¹ nevarni odpadki ipd. Druga razsežnost je ekonomska varnost, ki se nanaša na dostop do zaposlitve in virov za vzdrževanje lastnega obstoja, zmanjšanje pomanjkanja in izboljšanje materialne kakovosti življenja v skupnosti. Grožnje v tej razsežnosti so širjenje revščine, kriza gospodarske rasti, dolžniška kriza, slabšanje pogojev menjave in slabe strani globalne konkurence. Socialna varnost pomeni osvobojenost od diskriminacije zaradi let, spola, narodnosti in socialnega statusa. To pomeni dostop do »varnostnih mrež«, informacij, znanja ter možnost združevanja. Med socialne/družbene grožnje sodijo: rast prebivalstva, migracije, tokovi beguncev, hiperurbanizacija in manjšanje pomena skupnosti. Četrta dimenzija je politična varnost, ki jo predstavlja pravica do predstavnštva, neodvisnost (svoboda), možnost sodelovanja, različnost mnenj, usposobljenost za izbiranje in možnost učinkovanja na spremembe. Obsega tudi sodno zaščito pravic. Pri tem so grožnje čezmejni vplivi sporov, predvsem znotrajdržavnih, terorizem in protiteroristični ukrepi, kriminal in ukrepi proti njemu, neofašizem ipd. Kulturna varnost obsega niz psiholoških orientacij družbe za ohranjanje in izboljšanje sposobnosti za nadziranje negotovosti in strahu. Med grožnje šteje predvsem globalizacijo zahodne kulture (Nef, 1999).

G. A. Moussa (2000: 87) ugotavlja, da pomeni človekova varnost priznanje pravice ljudem in nacijam do enakega deleža svetovnega ekonomskega, socialnega in političnega razvoja ter do zaščite pred grožnjami, ki izhajajo od lastnih in drugih držav. Grožnje človekovi varnosti so stare (na primer orožje za množično uničevanje) in nove (na primer zdravstvene) ter se razlikujejo med državami, čeprav obstajajo tudi skupne/podobne grožnje.

1.1.2 Pristop Razvojnega programa Združenih narodov (UNDP)

OZN sodi med najpomembnejše institucionalne kontekste, v katerih se pojavljata koncept in praksa človekove varnosti. Koncept je bil prvič obravnavan leta 1994 v Poročilu o človekovi varnosti, ki ga vsako leto objavlja Razvojni program Združenih narodov (UNDP).²

Poročilo o človekovi varnosti iz leta 1994 navaja, da je človekova varnost usmerjena k ljudem, in pomeni »**osvobojenost od strahu**« in »**osvobojenost od potreb**«,

1 To je uporaba pesticidov, umetnih gnojil, hibridnih semen, dragih namakalnih projektov ipd., da se poveča količina pridelka in dobička.

2 UNDP je program Združenih narodov, ki je usmerjen v strokovno, finančno in izobraževalno pomoč državam pri soočanju z razvojnimi izzivi. Program se še zlasti osredotoča na najmanj razvite države. Dejavnosti programa temeljijo na širokem razumevanju koncepta razvoja, kar pomeni, da se poleg zmanjševanja revščine osredotoča tudi na HIV/AIDS, okolje, energetiko, demokratizacijo, človekove pravice ipd.